

Keywords: legal clinic, green economy, green course, Green Deal, environment, digitization, digital transformation, environmental governance, digital laboratories, “green offices”, environmental rights, LegalTech, legal regulation, access to justice, public policy, sustainable development, agricultural sector, environmental policy, European integration.

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.04.2026 р.

УДК 342.7:364.63.54
DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.2.7

Литвиненко Валентина Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4206-0266>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЯК ОТРИМУВАЧІВ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Стаття присвячена аналізу нормативно-правових актів, що закріплюють правовий статус особи, яка постраждала від домашнього насильства, як однієї з категорій осіб, яким надається безоплатна вторинна правнича допомога. Зосереджено увагу на тому, що, крім права на безоплатну вторинну правничу допомогу, особи, які постраждали від домашнього насильства, як і інші, хто перебуває на законних підставах на території України, мають право і на безоплатну первинну правничу допомогу. Висвітлено, що постраждалими від домашнього насильства є повнолітні особи і діти, тобто особи до досягнення ними 18 років, які зазнали будь-якої із форм домашнього насильства. Акцентовано увагу на правильності використання саме термінів «наси́льство» та «постраждала особа» на протипагу термінам «насилля» та «жертва». Встановлено, що зміст правового статусу осіб, які постраждали від домашнього насильства, закріплений Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», згідно з яким виокремлюються норми, які визначають права та обов'язки для повнолітніх осіб, які постраждали від домашнього насильства, та дітей, які зазнали домашнього насильства. Проаналізовано, що зміст правового статусу як повнолітніх осіб, так і дітей, які зазнали будь-якої форми домашнього насильства, мають однакову сукупність прав. Утім для дітей встановлені додаткові гарантії захисту, зважаючи на те, що їхніми кривдниками можуть бути їхні батьки або законні представники. Визначено, що реалізація особами, постраждалими від домашнього насильства, своїх прав, зокрема, забезпечується виконанням Типової програми для постраждалих осіб, яка спрямована на забезпечення комплексної підтримки та соціально-психологічної реабілітації постраждалих осіб, які потерпають від психологічної, сексуальної, фізичної та/або економічної форм домашнього насильства. Розглянуто, що особи, які постраждали від домашнього насильства, реалізуючи права на безоплатну вторинну правничу допомогу, набувають додатково спеціального правового статусу, що закріплений Законом України «Про безоплатну правничу допомогу».

Ключові слова: правнича допомога, безоплатна первинна правнича допомога, безоплатна вторинна правнича допомога, правовий статус, особа, постраждала від домашнього насильства, дитина, постраждала від домашнього насильства.

Постановка проблеми. Право на отримання безоплатної правничої допомоги закріплене на законодавчому рівні у ст. 59 Конституції України і деталізоване в Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI (далі – Закон № 3460-VI). В Україні безоплатна правнича допомога поділяється на два види: первинна і вторинна. Право на безоплатну первинну правничу допомогу відповідно до законодавства мають всі, хто перебуває на території України на законних підставах. Безоплатну вторинну правничу допомогу мають право отримувати ті категорії, які чітко визначені у ст. 14 згаданого вище Закону № 3460-VI [1]. Однією з категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, є особи, які постраждали від домашнього насильства. Попри те, що згідно зі статистичними даними, кількість справ про домашнє насильство, які обліковуються і які надійшли до суду у 2025 році, зменшилася, порівняно з даними за 2024 рік [2], потреба в наданні допомоги, у тому числі безоплатної правничої, залишається актуальною. У зв'язку з цим виникає потреба дослідження правового статусу осіб, які постраждали від домашнього насильства, як отримувачів безоплатної правничої допомоги.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питанням домашнього насильства та правовому статусу постраждалих від нього осіб активно почала приділятися увага з 2017 року, коли був ухвалений Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. Тією чи іншою мірою це питання досліджували О. О. Дмитришин, О. І. Зінсу, Н. П. Мокрицька, М. В. Науменко, К. С. Рогозіннікова та інші. Однак періодична зміна законодавства та комплексність правового статусу осіб, які постраждали від домашнього насильства, потребує постійного його дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні нормативно-правових актів національного та міжнародного законодавства в частині розкриття змісту правового статусу осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. Поняття домашнього насильства, а отже, і закріплення правового статусу осіб, які постраждали від домашнього насильства, закріплене у спеціальному нормативно-правовому акті – Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII (далі – Закон № 2229-VIII). Згідно зі згаданим Законом України, домашнє насильство визначається як: «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погро-

зи вчинення таких діянь» [3]. Основними ознаками насильства є: умисне протиправне діяння, яке характеризується асиметрією сил і тягне завдання шкоди фізичного, сексуального, психологічного й економічного характеру. Варто звернути увагу на те, що Закон № 2229-VIII закріплює саме термін «насильство», а не «насилля», використання якого є неправильним.

На міжнародному рівні поняття «домашнє насильство» закріплене Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами й означає: «всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні» [4]. І на національному, і на міжнародному рівні трактування цього діяння є тотожним. Проте використання в українській мові терміна «жертва домашнього насильства», яке дуже часто зустрічається і в МЕДІА, і в наукових працях, є недоречним, оскільки воно є вузьким поняттям і позначає ту особу, яка загинула чи померла не природною смертю [5; 6]. Але, на жаль, серед постраждалих від домашнього насильства є і ті, які стали його жертвами, – померли.

Похідним від поняття «домашнє насильство» є термін «особа, яка постраждала від домашнього насильства», а також термін «дитина, яка постраждала від домашнього насильства». Законом № 2229-VIII під особою, яка постраждала від домашнього насильства, розуміється: «особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі», а дитиною, постраждалою від домашнього насильства, вважається: «особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства» [3]. В обох трактуваннях йдеться про потерпання особи від будь-якої із чотирьох форм домашнього насильства, які впливають зі згаданого вище визначення терміна «домашнє насильство», – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. Відмінним у цих поняттях є тільки вік особи, яка постраждала від домашнього насильства.

Правовий статус осіб, постраждалих від домашнього насильства, закріплений у Законі України, зокрема для повнолітніх осіб, постраждалих від домашнього насильства, права закріплені у ст. 21, а права для неповнолітніх осіб, постраждалих від домашнього насильства, – у ст. 22 Закону № 2229-VIII. Так, основними правами для осіб, постраждалих від домашнього насильства, є захист в усіх випадках домашнього насильства, недопущення повторних випадків домашнього насильства; звернення особисто або через свого представника до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

(далі – відповідні суб'єкти); отримання інформації від відповідних суб'єктів, про свої права і соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну допомогу, якими вона може скористатися; безоплатне отримання відповідно до законодавства соціальних послуг, медичної, соціальної та психологічної допомоги відповідно до її потреб; безоплатна правнича допомога; повага до честі та гідності, уважне та гуманне ставлення з боку відповідних суб'єктів; конфіденційність інформації особистого характеру, яка стала відома відповідним суб'єктам; вибір спеціаліста за статтю (за можливості); відшкодування кривдниками завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, у порядку, визначеному законодавством; звернення до правоохоронних органів і суду з метою притягнення кривдників до відповідальності, застосування до них спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству; своєчасне отримання інформації про остаточні рішення суду та процесуальні рішення правоохоронних органів, пов'язані з розглядом факту вчинення стосовно неї домашнього насильства, у тому числі пов'язані з ізоляцією кривдника або його звільненням; інші права, передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [3]. Уся система суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, передбачена вищезгаданим Законом України. Діти, які постраждали від домашнього насильства, мають ті ж самі права, що й повнолітні особи, які постраждали від домашнього насильства.

Одним із важливих механізмів реалізації прав постраждалих від домашнього насильства осіб є виконання Типової програми для постраждалих осіб, яка затверджена Наказом Міністерства соціальної політики України від 13.10.2021 № 587, а відповідальними за її виконання є органи місцевої влади та органи місцевого самоврядування [3]. Метою Типової програми є забезпечення комплексної підтримки та соціально-психологічної реабілітації постраждалих осіб, які потерпають від психологічної, сексуальної, фізичної та/або економічної форм домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Основними її завданнями є: сприяння оволодінню постраждалою особою знаннями про основні норми законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, а також про види відповідальності за його вчинення; сприяння засвоєнню постраждалою особою моделі сімейних та родинних відносин на засадах гендерної рівності, недискримінації, взаєморозуміння, взаємоповаги та дотримання прав усіх членів родини; сприяння розвитку емоційного та когнітивного усвідомлення поведінкових моделей насильницької та ненасильницької поведінки; формування життєвих навичок постановки цілей, фінансової грамотності та планування безпеки; формування готовності до зміни життєвої

ситуації та розроблення плану безпеки; формування навичок стресостійкості та самозарадності [7]. Проходження постраждалими особами Типової програми для постраждалих осіб дає змогу набути не тільки знань про форми і прояви домашнього насильства та юридичну відповідальність за нього, але й набути практичних навичок, необхідних для безпечного самостійного життя.

Усі постраждалі особи, поміж зазначених вище прав, мають право на безоплатну правничу допомогу, яка надається згідно із Законом № 3460-VI. Як було згадано раніше, право на безоплатну первинну правничу допомогу мають всі, безоплатна вторинна правнича допомога надається окремим категоріям, у тому числі й особам, які постраждали від домашнього насильства.

Варто зазначити, що в межах безоплатної вторинної правничої допомоги надаються такі види правничих послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру. Особи, які постраждали від домашнього насильства, мають право на отримання послуг зі здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру [3]. Утім це стосується повнолітніх осіб, постраждалих від домашнього насильства, оскільки всі діти, згідно із Законом № 3460-VI, мають право на всі види правничих послуг, розглянутих вище.

Отримувачі безоплатної вторинної правничої допомоги згідно з законодавством мають певні права та обов'язки. Зокрема, під час отримання правничих послуг у межах безоплатної вторинної допомоги виникає право: звертатися до центру з надання безоплатної правничої допомоги зі зверненням про надання безоплатної вторинної правничої допомоги; отримувати від центру з надання безоплатної правничої допомоги інформацію про документи, які необхідно подати для прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги; отримати копію рішення про надання (відмову в наданні) безоплатної вторинної правничої допомоги; отримати роз'яснення щодо порядку оскарження рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правничої допомоги; своєчасно отримувати якісну, у повному обсязі безоплатну вторинну правничу допомогу; безперервно отримувати безоплатну вторинну правничу допомогу в разі заміни адвоката або працівника, уповноваженого центром з надання безоплатної правничої допомоги; отримувати безоплатну вторинну правничу допомогу в межах національних засобів правового захисту. Поряд з цим у них виникають і обов'язки: вчасно подавати до центру з надання безоплатної правничої допомоги правдиві відомості у повному обсязі, необхідні для організації надан-

ня йому такої допомоги; невідкладно повідомляти центр з надання безоплатної правничої допомоги про припинення існування обставин чи підстав, за наявності яких особа була віднесена до категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу; відшкодовувати вартість фактичних витрат, пов'язаних з наданням безоплатної вторинної правничої допомоги, у разі припинення її надання у зв'язку з встановленням факту подання неправдивих відомостей, що стали підставою для надання такої допомоги; нести всі необхідні судові / процесуальні, інші витрати у справі, крім витрат на оплату послуг адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, та відшкодовувати витрати, що пов'язані з її наданням, і послуги перекладу; з'являтися у визначені центром з надання безоплатної правничої допомоги час та місце для організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги [3]. Отже, і у осіб, постраждалих від домашнього насильства, виникає закріплена в Законі сукупність прав та обов'язків під час отримання безоплатної вторинної правничої допомоги, відповідно реалізація і виконання яких впливає на якість безоплатної вторинної правничої допомоги.

Звернення про надання одного з видів правничих послуг, які вказані вище, подаються особами, які досягли повноліття, або їхніми представниками до центру з надання безоплатної правничої допомоги в письмовій формі за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи або за місцезнаходженням органу, що здійснює дізнання, досудове розслідування, суду, слідчого судді, що розглядають справу. Звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками, патронатними вихователями, а щодо питань, звернення з якими до суду дозволяється з 14 років, – особисто дітьми, які досягли 14 років, наприклад, у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 47 ЦПКУ) або їх законними представниками, патронатними вихователями за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників, патронатних вихователів незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи [3]. Тобто звернутися за безоплатною вторинною правничою допомогою можуть самі постраждалі, починаючи від досягнення 14 років, а також законні представники постраждалих осіб.

Звернення ж та повідомлення про вчинення домашнього насильства стосовно дітей здійснюються згідно з Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585. Так, згідно зі згаданим Порядком, жорстоке поводження з дитиною – це «будь-які форми фізичного, психологічного,

сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини» [8], тобто домашнє насильство стосовно дитини – це один із проявів жорстокого поводження з дитиною.

Якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно дитини вона не може проживати зі своїми батьками, іншими законними представниками, на час подолання причин і наслідків домашнього насильства дитина може бути влаштована до родичів, у сім'ю патронатного вихователя, до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, притулку для дітей служб у справах дітей, інших установ для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб. Захист прав та інтересів постраждалої дитини, у тому числі звернення до суду, представництво її прав та інтересів у суді, крім батьків та інших законних представників дитини, можуть здійснювати родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітчим дитини, якщо вони не є кривдниками дитини, а також орган опіки та піклування. Під час розгляду судом та/або органом опіки та піклування спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, відібрання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька дитини, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на законних підставах або не на основі рішення суду, обов'язково беруться до уваги факти вчинення домашнього насильства стосовно дитини або за її присутності [3]. Отже, законодавством передбачена можливість і іншим родичам дитини, крім батьків і законних представників, представляти її інтереси, враховуючи те, що саме батьки та інші законні представники можуть бути її кривдниками.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу резюмувати:

1) правовий статус отримувачів безоплатної вторинної правничої допомоги закріплений Законом України «Про безоплатну правничу допомогу»;

2) доречним є використання саме термінів «насильство», а не «насилля» та «постраждала особа», а не «жертва», під яким розуміється особа, яка загинула чи померла внаслідок негативного діяння, у такому випадку від домашнього насильства;

3) особи, які постраждали від домашнього насильства, є однією з категорій осіб, які мають право на безоплатну первинну і вторинну правничу допомогу;

4) повнолітні особи, постраждалі від домашнього насильства, мають право на два види правничих послуг у межах безоплатної вторинної правничої допомоги, на відміну від дітей, які мають право на всі види правничих послуг;

5) особи, які постраждали від домашнього насильства, крім права на безоплатну вторинну правничу допомогу, мають інші права, що визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Список використаних джерел

1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 27.04.2026).
2. На 28 % поменшало кримінальних проваджень про домашнє насильство. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2025> (дата звернення: 27.04.2026).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 27.04.2026).
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Міжнародний договір, вчинений 11 травня 2011 р. в м. Стамбулі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2 (дата звернення: 27.04.2026).
5. Словник української мови в 11 томах. URL: <https://slovnyk.me/dict/sum/жертва> (дата звернення: 27.04.2026).
6. Глумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.uahttps://slovnyk.ua/index.php?swrd=жертва> (дата звернення: 27.04.2026).
7. Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб: Наказ Міністерства соціальної політики України від 13 жовтня 2021 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-21#n14> (дата звернення: 27.04.2026).
8. Про затвердження Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження: постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#n13> (дата звернення: 27.04.2026).

Valentyna Lytvynenko. Legal status of victims of domestic violence as recipients of free legal aid

The article is devoted to the analysis of regulatory legal acts that establish the legal status of a person who has suffered from domestic violence as one of the categories of people who are provided with free secondary legal aid. The focus is on the fact that, in addition to the right to free secondary legal aid, people who have suffered from domestic violence, like others who are legally present in the territory of Ukraine, have the right to free primary legal aid. It is highlighted that victims of domestic violence can be both adults and children, these are people under the age of 18 who have experienced any forms of domestic violence. The focus is on the appropriate usage of the terms “violence” and “victim” as opposed to the terms “abuse” and “abuse victim”. It has been established that the content of the legal status of people who have suffered from domestic violence is fixed in the Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Domestic Violence”, according to which the norms that define the rights and obligations of adults who have experienced domestic violence and children as well are distinguished. It has been analyzed that the content of the legal status of both adults and children who have undergone any forms of domestic violence have the same set of rights. However, additional guarantees of protection have been established for children, considering that their abusers may be their parents or legal representatives. It is determined that the realization of rights by people affected by domestic violence is ensured, in particular, by the implementation of the Model Program for Victims, which is aimed at providing comprehensive support and socio-psychological rehabilitation of victims who endure psychological, sexual, physical and/or economic forms of domestic violence. It is considered that people affected by domestic violence, implementing their rights to free secondary legal aid, additionally acquire a special legal status, which is secured in the Law of Ukraine “On Free Legal Aid”.

Keywords: *legal aid, free primary legal aid, free secondary legal aid, legal status, person affected by domestic violence, child affected by domestic violence.*

*Дата першого надходження статті до видання: 12.04.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026 р.*

УДК 340.115.7
DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.2.8

Ломжець Юлія Вікторівна,
*кандидатка політичних наук, доцентка,
голова Асоціації юридичних клінік України,
доцентка кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова,
студентка магістерської програми з Верховенства права
Університету Лойоли в Чикаго (Loyola University Chicago)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2741-1423>*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: СИСТЕМНІ ПРОГАЛИНИ ТА РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ФОРМУВАННІ МОДЕЛІ ПРАВОЗАХИСТУ

Статтю присвячено дослідженню системних прогалин у захисті прав людини у закладах вищої освіти України та обґрунтуванню ролі юридичних клінік як інституційного інструменту формування дієвої моделі правозахисту в університетському середовищі. Метою статті є розробка теоретичної моделі, в якій юридичні клініки виконують структурну правозахисну функцію у вищій освіті на основі комплексного аналізу нормативно-правової бази та інституційної практики українських університетів. Проведено порівняльно-правовий аналіз міжнародних стандартів захисту прав людини у сфері освіти, зокрема Конвенції ЮНЕСКО 1960 року, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Хартії основних прав ЄС та документів Болонського процесу, у зіставленні з чинним законодавством України. Особливу увагу приділено виявленню системних прогалин між нормативно задекларованими принципами рівності та недискримінації й реальними механізмами їх забезпечення на університетському рівні. Встановлено, що зловживання інституційною автономією, відсутність прозорих процедур подання скарг і корпоративна замкнутість етичних комісій утворюють адміністративний вакуум, у якому права студентів та інших учасників освітнього процесу перебувають у системній вразливості. Окремо наголошено на структурному обмеженні юридичних клінік, пов'язаному з їх інституційною залежністю від університетської адміністрації, та запропоновано механізм міжуніверситетського перенаправлення клієнтів як засіб подолання відповідного конфлікту інтересів. На основі проведеного аналізу запропоновано трирівневу модель інтеграції юридичних клінік у правозахисну інфраструктуру університетів, що охоплює реактивний правовий захист постраждалих, проактивну участь у розробці антидискримінаційних політик і регламентів розгляду скарг та системний моніторинг дотримання прав людини на рівні закладу освіти.

Ключові слова: *права людини, заклад вищої освіти, юридичні клініки, антидискримінаційна політика, інституційна автономія, освітній омбудсмен, академічна доброчесність.*